

Participácia detí a mladých na tvorbe verejných politík na národnej a lokálnej úrovni

Dve prípadové štúdie

Elena G. Kriglerová

CVEK
centrum pre výskum
etnicity a kultúry

Deti ako aktéri zmien

„Deti sú aktérmi a plnohodnotnými osobnosťami, nielen čakateľmi na dospelosť“.

- participácia je o vzájomnom vzťahu a zdieľanej zodpovednosti, ktorá prehĺbuje medzigeneračné porozumenie.

Deti môžu vidieť veci aj inak

Dialóg medzi dospelým, ktorý sa snaží upokojiť dieťa, ktorému zomrel starý otec. Dospelý sa snaží zistiť, aký emocionálne silný a blízky vzťah mali:

D: „Mali ste k sebe blízko“?

T: „Nie, býval v inom meste“

Hľadanie ciest k sebe

- Deti a mladí ľudia vidia veci **inými očami** a majú iné priority a obavy
- Efektívne hľadanie spoločných ciest znamená, že musíme deti a mladých nechať, aby nás voviedli do svojho sveta
- **Vytváranie kultúry počúvania** – deti treba nielen nechať hovoriť, ale skutočne ich aj vypočuť a porozumieť tomu, čo hovoria
- Na základe mocenských vzťahov sú deti často vylučované z verejného priestoru a je im ponechaný len súkromný priestor v rodine a rovesníckych skupinách (aj tam je ich hlas diskutabilný)
- Vzťahy „dospelý – dieťa“ sa nedajú úplne neutralizovať, je však potrebné ich mať na pamäti, keď „pozývame“ deti do priestoru spoločného rozhodovania

Čo je nevyhnutné pre participáciu detí a mladých

Model podľa L. Lundy, 2007

- **Priestor** – deti musia mať priestor, kde môžu vyjadrovať svoj názor
 - zaujímame sa o témy, ktoré ONI SAMY považujú za dôležité a ktoré sa ich týkajú
 - V tomto priestore sa samé rozhodujú o forme a miere zapojenia
 - Priestor musí byť bezpečný a inkluzívny
- **Hlas** – deti a mladí musia mať nielen možnosť sa vyjadriť, ale mali by byť aj povzbudzované k tomu, aby svoje názory vyjadrili
 - Každé dieťa a mladý človek vie vyjadriť svoj názor, musí byť len vhodne zvolená forma
 - Niekedy potrebujú pomoc s formulovaním názoru
 - Potrebujú dostatočný čas na pochopenie problému, uchopenie témy a sformulovanie názoru
 - Dokumenty a témy, ku ktorým sa vyjadrujú, musia byť zrozumiteľné (child friendly dokumentácia)

Čo je nevyhnutné pre participáciu detí a mladých

- **Publikum**
- ich názorom musí byť daná „náležitá váha“, ich názor musí byť vypočítaný najmä tými, ktorí sa podieľajú na prijímaní rozhodnutí
- dospelí by mali mať tréning v aktívnom počúvaní
- majú ich počúvať aj vtedy, ak sa vyjadrujú aj inak ako verbálne
- ich hlas by mal byť aj prenesený k iným dospelým

- **Vplyv**
- dať váhu hlasu detí vyžaduje aj skutočne veci zmeniť
- aby došlo k skutočnému „vplyvu“ – je nevyhnutné, aby boli deti sprevádzané a má im byť napomáhané, aby kapacity dosiahli
- tokenistická a dekoratívna participácia je nielenže neefektívna, ale vyslovene kontraproduktívna

Participácia detí a mladých na Slovensku prípádové štúdie: národná a lokálna úroveň

Národná úroveň – Príprava Národného akčného plánu pre deti na roky 2013 – 2017

Lokálna úroveň – Mesto Zvolen – **Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja a Záruky pre mladých**

Metodológia:

- Rozhovory s aktérmi – tvorcami politík, mimovládnyimi organizáciami, aktivistami, mladými ľuďmi, expertmi pracujúcimi s mládežou
- Zamerania: vnímanie participácie, špecifiká detí a mladých, priebeh participácie, bariéry a odporúčania

Deti a participácia na Slovensku

- Deti v spoločnosti vnímané ako **nezrelé** na rozhodovanie, ako **nerozumní hráči**
- Prevláda nedôvera v schopnosti detí, ich názory sa vždy berú s rezervou
- Zapájanie detí býva často veľmi formálne (príklad žiacke školské rady)
- Deti sa tak často stávajú skôr **objektom politik**, ako aktérmi, ktorí majú vplyv na ich podobu
- **Problémy detí** – rýchla doba, často ponechané samé na seba, rodičia veľa pracujú a deti sa musia o seba často starať samé
- Stratené v informačnom pretlaku, nevedia sa orientovať vo svete, sú veľmi neisté – to môže mať presah do sociálnych problémov (drogy, kriminalita, závislosti)
- Nemajú dostatočné priestory na realizáciu, voľnočasové aktivity, miesta na stretávanie
- Nikto ich nepočúva a nereaguje na ich problémy – školstvo nereflektuje meniacu sa dobu

Špecifiká participácie detí

- Veľmi heterogénna skupina (sociálne, kultúrne, regionálne), ale aj **vekovo** – participácia mladších vekových skupín musí byť iná ako participácia starších detí alebo mladých ľudí
- Deti potrebujú vedieť, že **na ich názore naozaj záleží a má zmysel** (dôvera v kompetenciu detí)
- Napriek schopnosti detí participovať je potrebné **naučiť ich robiť rozhodnutia** už v útlom veku a zapájať ich do všetkých rozhodnutí, ktoré sa ich týkajú
- Špecifikom participácie je aj to, že deti sa ľahko vzdajú, ak nemajú pocit, že ich hlas bol skutočne vypočutý
- Procesy participácie najmä pri tvorbe politík bývajú veľmi **komplikované a deťom nezrozumiteľné**, čím klesá ich motivácia sa zapájať
- Deti sú **online generácia** – veľa vecí riešia už inak ako dospelí, majú iný prístup k informáciám a inak ich vyhodnocujú – toto je potrebné brať do úvahy pri participácii

Priebeh participácie – národná úroveň

- Deti boli zapojené do tvorby NAPD prostredníctvom kvalitatívneho výskumu – focus groups pod názvom Deti o svojich právach (UNICEF, IUVENTA)
- Iniciatíva získala podporu Sekretariátu Výboru pre deti a mládež
- Výsledky boli podkladom pre tvorbu NADP
- Cieľom bolo **nechať zaznieť hlas detí**
- Výsledky výskumu pripomienkované samotnými deťmi
- **Reprezentatívnosť** zabezpečená na základe veku (11-15), pohlavie, rovnomerné zastúpenie regiónov, menšinový status (rómske a maďarské deti)
- Sonda zachytila názory **detí z rôznych prostredí**, nešlo teda len o participáciu “elít”

Priebeh participácie – národná úroveň

- **Priebeh:** počas predĺženého víkendu rôzne aktivity – fokusové skupiny, individuálne rozhovory, world café (formát nastavený na potreby detí)
- **Jazyk prispôsobený detskej reči, aby rozumeli, o čom sa rozpráva**
- Nepriama participácia – deti neprišli do kontaktu priamo s tvorcami politík – len ich názory boli sprostredkované a odrazlili sa v tvorbe politiky
- Išlo skôr o scitlivovanie tvorcov politík na potreby a hlas detí
- Ide o **nižší stupeň participácie** – zisťovanie názorov, ale deti sa priamo nepodieľali na rozhodovaní, čo bude konkrétne v akčnom pláne, neparticipovali ani na evaluácii a implementácii

Priebeh participácie – lokálna úroveň

Zvolen- komunita priateľská k deťom

1. Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta Zvolen (2014-2020)

- v rámci toho projekt **Kukátko do budúcnosti** – cieľom bolo **identifikovať problémy a výzvy detí a mladých**
- iniciatíva na zapojenie detí do PHSR prišla z MVO sektora – Slatinka – tá aj participáciu zastrešovala
- dôležitosť dlhodobej spolupráce MVO a samosprávy, bez toho by táto iniciatíva nevznikla
- zapojených 40 detí a mladých (11 – 26 rokov)
- zážitkové oboznámenie s procesom prípravy verejných politík (stretnutia na úradoch a samospráve)
- fokusové skupiny – prispôsobený jazyk ich potrebám, forma ostala rovnaká ako pri dospelých
- výstupy z fokusových skupín – podklad pre prípravu PHSR
- tu ich zapojenie skončilo, nepodieľali sa na tvorbe politiky ďalej
- začiatok postupného budovania kultúry zapájania detí a mladých, nie plnohodnotná participácia

Priebeh participácie – lokálna úroveň

2. Záruky pre mladých a príprava Koncepcie zamestnanosti vo Zvolene

- realizuje EPIC
- naštartovaný v roku 2017 (plánované ukončenie 2019)
- identifikuje problémy mladých na trhu práce, ale špecifický fokus je aj na znevýhodnených mladých ľudí
- mladí ľudia sú súčasťou tematických skupín tvorených zástupcami rôznych inštitúcií (rôzni aktéri v kontakte s mladými ľuďmi)
- pravidelné moderované diskusie na rôzne témy raz za dva mesiace – postupne sa bude vytvárať koncepcia zamestnanosti ako výstup z pracovných skupín

Odporúčania

- Je dôležité zapájať deti a mladých ľudí do procesov participácie, pretože **to v nich buduje pocit prináležitosti k mestu/obci, pocit zodpovednosti** za svoje okolie a umožňuje im tak stať sa **aktívnymi občanmi** a v dospelosti aj zodpovednými **aktérmi verejných politík**
- Pre efektívne zapájanie detí a mladých ľudí je veľmi dôležité **poznať jednotlivé komunity mladých** a ich potreby a problémy, na ktoré by mali reagovať verejné politiky
- Pri príprave participatívneho procesu je kľúčové myslieť na zapojenie **všetkých skupín mladých ľudí, najmä znevýhodnených**, u ktorých nie je možné predpokladať, že sa sami aktívne budú zapájať do týchto procesov.
- **Formy** zapájania detí a mladých **by mali byť prispôsobené ich potrebám**, pričom hľadanie efektívnych foriem zapojenia by malo byť súčasťou samotného procesu participácie
- **Dôvera v kompetentnosť detí a mladých** ľudí je absolútne kľúčovým aspektom efektivity ich participácie.
- **Participácia musí byť dokončená** – mladí musia mať pocit, že to malo zmysel, že mali vplyv, že sa veci vďaka nim naozaj zmenili

Odporúčania

- **Tvorcovia politík** musia prejavovať **proaktívny prístup** – nedá sa očakávať, že pri súčasnej kultúre participácie v spoločnosti budú deti a mladí tými, ktorí budú iniciovať participáciu. V budúcnosti sa to môže výrazne zmeniť aj vďaka dobrým skúsenostiam z predchádzajúcich období.
- Musia byť vyčlenené **personálne, časové a finančné** kapacity na to, aby bol proces participácie efektívny.
- Deti a mladí by mali byť zapojení do **všetkých fáz prípravy verejných politík**, teda aj do implementácie a vyhodnocovania. Nedokončená participácia je horšia ako žiadna, lebo ničí dôveru mladých ľudí v to, že môžu sami niečo zmeniť.